

Βιτσέντζος Κορνάρος

Ενότητα 12η: Ο Ερωτόκριτος και ο προφορικός /
γραπτός πολιτισμός

Αναστασία Μαρκομιχελάκη

Επίκουρη καθηγήτρια

Τμήμα Φιλολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

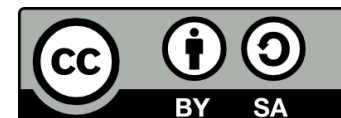

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ο Ερωτόκριτος και ο προφορικός / γραπτός πολιτισμός

Ενότητα 12η: Μάθημα 12ο

Περιεχόμενα ενότητας

1. Ο *Ερωτόκριτος* και η δημοτική / προφορική παράδοση.
2. Ο *Ερωτόκριτος* και ο γραπτός πολιτισμός.
3. Το πέρασμα του *Ερωτόκριτου* στον προφορικό πολιτισμό.
4. Η σχέση του *Ερωτόκριτου* με τη λαϊκή παράδοση.

Σκοποί ενότητας

- Στόχος αυτής της ενότητας είναι ο διερεύνηση της σχέσης του *Ερωτόκριτου* τόσο με την προφορική / δημοτική παράδοση όσο και με τον γραπτό πολιτισμό και η εξέταση του περάσματος του έργου στον προφορικό πολιτισμό. Εξετάζεται επίσης η σχέση του *Ερωτόκριτου* με τη λαϊκή παράδοση της κρητικής υπαίθρου από τον Νίκο Παπαδάκη, καθηγητή του Τμήματος Ιατρικής του ΑΠΘ και Προέδρου και Διευθύνοντος Συμβούλου της ΕΥΑΘ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ο Ερωτόκριτος και η δημοτική / προφορική παράδοση

Ο Ερωτόκριτος και η δημοτική / προφορική παράδοση

- Για αρκετά χρόνια, η κρητική γλώσσα και το μέτρο συνέβαλλαν ώστε το έργο να θεωρείται «λαϊκότροπο». Και πράγματι περιέχει **εκφραστικούς τρόπους του δημοτικού τραγουδιού και λογότυπους από αυτό.**
- Ο Κορνάρος στηρίχθηκε σε **ποικίλες τεχνικές της προφορικής σύνθεσης** (όπως το *αυξητικόν τρίκωλον* και ο *παραλληλισμός*), αλλά, με τα δικά του διαβάσματα και γνώσεις, δημιούργησε το ξεχωριστό σύνθετο ποιητικό ύφος του.

Ο Ερωτόκριτος και η δημοτική / προφορική παράδοση

- Ενώ το δημοτικό τραγούδι έχει σφιχτή και υπαινικτική παρουσίαση θεμάτων, ο Κορνάρος αρέσκεται στην **ανάπτυξη λεπτομερειών** και στους **πλατειασμούς**. Π.χ. η σκληρή δοκιμασία της Αρετούσας με τον υποτιθέμενο θάνατο του Ρωτόκριτου υπάρχει και στον «Γυρισμό του ξενιτεμένου», αλλά ως σύντομη κατακλείδα, ενώ στον *Ερωτόκριτο* σε εκατοντάδες στίχους.
- Ο ποιητής βέβαια εκεί επιπλήττει τον ήρωά του ότι «**άδικον είν'**, Ρωτόκριτε ετούτα να τα κάνεις», και θυμόμαστε ότι το θέμα της αδικίας στο ποίημα είναι ταυτισμένο με το κακό. Και αυτό (η **έννοια της αδικίας ως πρωταρχικής αιτίας του κακού**) είναι βαθιά ριζωμένο στον αξιακό κόσμο των δημοτικών τραγουδιών.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ο Ερωτόκριτος και ο γραπτός πολιτισμός

Ο Ερωτόκριτος και ο γραπτός πολιτισμός

- Το έργο προϋποθέτει τη γραφή, προϋποθέτει ένα εγγράμματο κοινό.
- Επιπλέον, ο Ρωτόκριτος και η Αρετούσα γνωρίζουν και να γράφουν και να διαβάζουν. Ο ποιητής κάνει το (αυτο)σχόλιο: «Απ' ό,τι κάλλη έχει άνθρωπος, τα λόγια έχουν τη χάρη / να κάνουνσι κάθε καρδιά ανάπαψη να πάρει», και το «κι αφού κατέχει να μιλεί με γνώση και με τρόπο / κάνει και κλαίσι και γελού τα μάτια των ανθρώπων».
- Ενώ, τέλος, ο «τρίτος και μεγαλύτερος αναβαθμός» είναι το γράψιμο στην καρδιά: «γιατί το γράμμα στην καρδιάν είναι διχώς μελάνι».

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Το πέρασμα του *Ερωτόκριτου* στον προφορικό πολιτισμό

Το πέρασμα του *Ερωτόκριτου* στον προφορικό πολιτισμό

- Είναι γνωστό ότι υπήρχαν (και υπάρχουν) Κρητικοί, άνθρωποι της υπαίθρου κυρίως, που γνώριζαν απέξω μεγάλα αποσπάσματα του έργου, ακόμη και αν ήταν αγράμματοι.
- Στην αρχή ο *Ερωτόκριτος* είναι ένα βιβλίο για λίγους, γιατί είχε υψηλή τιμή λιανικής πώλησης, και τα περίπου 500 αντίτυπα της α΄ έκδοσης χρειάστηκαν 25 χρόνια για να εξαντληθούν. Στο τέλος του 18^{ου} αιώνα, **οι εκδόσεις πυκνώνουν και από το 1800 γίνονται μία κατ' έτος: ο *Ερωτόκριτος* έχει γίνει πια λαϊκό βιβλίο.**
- Τότε δηλαδή σπάει τον κλοιό των λογίων και εισχωρεί σε ευρύτερα περιβάλλοντα, οπότε αρχίζει και η προφορική διάδοση: η **πρώτη μαρτυρία γι' αυτό προέρχεται από τα *Ταξίδια στην Κρήτη* του R. Pashley, του 1834.**

Το πέρασμα του *Ερωτόκριτου* στον προφορικό πολιτισμό

- *Προσοχή: ο Ερωτόκριτος δεν πέρασε στη λαϊκή παράδοση διασκευασμένος όπως η Βοσκοπούλα ή η Ερωφίλη. Παρέμεινε κείμενο που δεν απέκτησε τη ρευστότητα του δημοτικού τραγουδιού. Οι αγράμματοι άνθρωποι τον μάθαιναν απέξω επειδή δεν υπήρχε άλλος τρόπος για να τον γνωρίζουν.*
- “Έτσι, ο Κλοντ Φοριέλ περιλαμβάνει στο [Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια](#) του 15 στίχους του Ερωτόκριτου ως δημοτικό τραγούδι, και εξηγεί γιατί το κάνει αυτό. [Ελληνική μετάφραση από τον Αλέξη Πολίτη, στις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης]
- Τέλος, εκτός από την αποστήθιση, είχαμε και **λαϊκές δραματοποιήσεις αποσπασμάτων του** στα Επτάνησα, την Κεντρική Ελλάδα και την Πελοπόννησο.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Παρουσίαση του Νίκου Παπαδάκη, καθηγητή του Τμήματος Ιατρικής του ΑΠΘ και Προέδρου και Διευθύνοντος Συμβούλου της ΕΥΑΘ.

Η σχέση του *Ερωτόκριτου* με την παράδοση της κρητικής υπαίθρου

Η σχέση του *Ερωτόκριτου* με τη λαϊκή παράδοση

- Ο [κ. Παπαδάκης](#), αναθρεμμένος σε ορεινό χωριό της Κρήτης, μεγάλωσε με τον *Ερωτόκριτο* και γνωρίζει απέξω μεγάλα αποσπάσματά του, τα οποία έλεγε η γιαγιά του ή οι συγχωριανοί κατά τις αγροτικές εργασίες.

Η σχέση του *Ερωτόκριτου* με τη λαϊκή παράδοση

Εικόνα 1. Μονομαχία Ερωτόκριτου – Αρίστου, από το ρουμάνικο εικονογραφημένο χειρόγραφο του Λογοθέτη Πετράτζε (1878).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Ερωτόκριτος

Εκδόσεις

- Κριτική έκδοση: *Βιτσέντσος Κορνάρος Ερωτόκριτος*, κριτική έκδοση, εισαγωγή, σημειώσεις, γλωσσάριο Στυλιανός Αλεξίου, Αθήνα 1980
- Χρηστική έκδοση: *Βιτσέντζος Κορνάρος Ερωτόκριτος*, επιμέλεια Στυλιανός Αλεξίου, Αθήνα 1985.

Μελέτες

- David Holton, «Μυθιστορία», στον τόμο του ίδιου (επιμ.) *Λογοτεχνία και κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης*, απόδοση στα ελληνικά: Ναταλία Δεληγιαννάκη, Ηράκλειο 1997.
- David Holton, «Πώς οργανώνεται ο *Ερωτόκριτος*;», στον τόμο του ίδιου *Μελέτες για τον Ερωτόκριτο και άλλα νεοελληνικά κείμενα*, μετάφραση Μαρία Αθανασοπούλου, Αθήνα 2000, σ. 71-86.
- Γ.Κ. Μαυρομάτης, *Το πρότυπο του Ερωτόκριτου*, Ιωάννινα 1982.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Ερωτόκριτος

Μελέτες (συνέχεια)

- Massimo Peri, *Του πόθου αρρωστημένος. Ιατρική και ποίηση στον Ερωτόκριτο*, μετάφραση Αφροδίτη Αθανασοπούλου, Ηράκλειο 1999.
- Dia M.L. Philippides – D. Holton, *Του κύκλου τα γυρίσματα: ο Ερωτόκριτος σε ηλεκτρονική ανάλυση*. Τόμοι Α' - Δ', Αθήνα 1996
- Ναταλία Δεληγιαννάκη, «Ο διασκελισμός στον *Ερωτόκριτο*», στον τόμο Νάσος Βαγενάς (επιμ.), *Νεοελληνικά μετρικά*, Ρέθυμνο 1991
- Ναταλία Δεληγιαννάκη, «Το χιούμορ του ποιητή στον *Ερωτόκριτο*», στον τόμο *Οι ποιητές του Γ.Π. Σαββίδη*. Αθήνα 1998, σ. 143-160.
- Wim Bakker, «Τα τρία αστέρια της γκιοστρας στον *Ερωτόκριτο*», *Θησαυρίσματα* 30 (2000), 339-378.
- Γ.Π. Σαββίδης, «Πόσο 'θαλασσινός' ήταν ο Βιτσέντζος Κορνάρος;», στον τόμο *Λοιβή εις μνήμην Ανδρέα Γ. Καλοκαιρινού*, Ηράκλειο 1994, σ. 39-50.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Ερωτόκριτος

Μελέτες (συνέχεια)

- A. S. M. Bot, «Η ύστατη δοκιμασία της Αρετής», *Neograeca Medii Aevi V. Αναδρομικά και Προδρομικά. Approaches to Texts in Early Modern Greek. Papers from the conference Neograeca Medii Aevi V, Exeter College, University of Oxford, September 2000*, edited by Elisabeth Jeffreys and Michael Jeffreys, Oxford 2005, σ. 395-409.
- Μ. Λασιθιωτάκης, «Πετραρχικά μοτίβα στον Ερωτόκριτο», *Θησαυρίσματα* 26 (1996): 143-177.
- Μάρθα Αποσκήτη, «Παρεμβάσεις του ποιητή στον Ερωτόκριτο», στον τόμο της ίδιας *Κρητολογικά. Αναγεννησιακά και νεώτερα*, Αθήνα 2003, σ. 145-152.
- Γιώργος Καλλίνης, «Λειτουργίες του αφηγητή στην αναγεννησιακή ιταλική ποίηση και στον Βιτσέντζο Κορνάρο (με αφορμή τον πρόλογο του Ερωτοκρίτου)», *Ελληνικά* 52 (2002), 295-304.
- Κώστας Ε. Αποστολάκης, «Οπού κατέχει να μιλή: σχετικά με τη ρητορική του Ερωτόκριτου του Κορνάρου», *Πεπραγμένα Θ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, τ. Β1, Ηράκλειο 2004, σ. 133-143.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Ερωτόκριτος

Αφιέρωμα – πρακτικά συνεδρίων.

- *Ερωτόκριτος, ο ποιητής και η εποχή του.* Αφιέρωμα ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, εφημ. *Η Καθημερινή*, Κυριακή 11 Ιουνίου 2000, επιμ. Κωστής Γιούργος.
- *Ερωτόκριτος.* Αφιέρωμα περιοδικού ΔΙΑΒΑΖΩ, ν. 454 (Σεπτέμβριος 2004), επιμ. Βρασίδα Καραλής.
- *Ζητήματα ποιητικής στον Ερωτόκριτο*, επιμ. Στέφανος Κακλαμάνης, Ηράκλειο 2006. [= Πρακτικά του ομότιτλου συνεδρίου, Ηράκλειο – Ρέθυμνο 13-15/11/2003]
- *Ο κόσμος του Ερωτόκριτου και ο Ερωτόκριτος στον κόσμο*, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Σητεία 31/7-2/8/2009, επιμ. Τασούλα Μ. Μαρκομιχελάκη, Ηράκλειο 2012.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Η Θυσία του Αβραάμ

Εκδόσεις

- Κριτική έκδοση: *Η Θυσία του Αβραάμ*, κριτική έκδοση W. Bakker – A.F. van Gemert, Ηράκλειο 1996
- Χρηστική έκδοση: Wim F. Bakker – Arnold F. van Gemert (επιμ.), *Η Θυσία του Αβραάμ*, Ηράκλειο 1998

Μελέτες

- Ντία Φιλιππίδου, *Η Θυσία του Αβραάμ στον υπολογιστή: λεξιλογικοί πίνακες και υφολογικά σχόλια*, Αθήνα 1986.
- Wim Bakker, «Θρησκευτικό δράμα», στον τόμο D. Holton (επιμ.) *Λογοτεχνία και κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης*, απόδοση στα ελληνικά: Ναταλία Δεληγιαννάκη, Ηράκλειο 1997.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Πηγή: http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A111/262/1916,6363/indexB6_2.html & *Ερωτόκριτος*, επιμ. Δημ. Δεληγιάννη, έκδ. «Αδάμ», Αθήνα 1998.

.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Αναστασία Μαρκομιχελάκη «Βιτσέντζος Κορνάρος, Ο Ερωτόκριτος και ο προφορικός / γραπτός πολιτισμός». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS225/>

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Ευθυμία Χ. Πέτκου
Θεσσαλονίκη, Εαρινό Εξάμηνο 2013-14.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

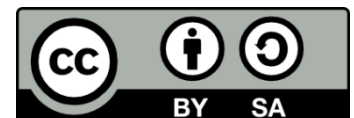

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

